

Halil Nimetullah Öztürk ve İnkılabın Felsefesi

Doç. Dr. Mustafa MÜJDECİ*

Öz

Bu çalışmada Cumhuriyet döneminin önde gelen pozitivist ve Osmanlı karşıtı görüşlere sahip bir düşünürü olan Halil Nimetullah Öztürk'ün İnkılabın Felsefesi kitabıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde eğitimci kimliği ile öne çıkan Halil Nimetullah Bey, bu dönemde gerçekleştirilen inkılaplara destek vermiştir. Hatta inkılabı taraftarlığının yanında radikal fikirleri ile de dikkati çekmiştir. Bir cumhuriyet aydını olarak Cumhuriyetin ilke ve gereklerini savunmaktan geri durmamıştır. Eserlerinde genel olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yaşanan değişime vurgu yapmış ve millî kültürün önemine dikkati çekmiştir.Devlet memurluğu, öğretmenlik ve Darülfünûn müderrisliği yapan ve mantık, felsefe, tarih ve dil gibi alanlarda çalışmalar yapan Halil Nimetullah Bey'in 1928 yılında İnkılabın Felsefesi adlı çok önemli bir eseri neşredilmiştir.İstanbul'da İkdam Matbaası'nda yayınlanan bu eser, yazarın farklı mecmualarda çıkan çeşitli yazılarını muhtevidir. 1927'de Milli Mecmua, Vakit gazetesi, Milliyet gazetesi ve Akşam gazetesinde neşredilen makalelerin yayımlandığı İnkılabın Felsefesi, erken Cumhuriyet dönemi değişim ve dönüşümünün anlaşılmasında büyük ehemmiyeti haiz eserlerden biridir. Eserde Türk İnkılabı'nın manası ve özü ele alınırken millî kimlik, millî kültür, çağdaşlaşma, laiklik, Türk dili ve Türk cemiyeti gibi konular hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk İnkılabı, Cumhuriyet, Halil Nimetullah Öztürk, Türk Dili, Türk Tarihi

Halil Nimetullah Öztürk and “İnkılabın Felsefesi”

(Philosophy of the Revolution)

Abstract

In this study, evaluations are made about the book İnkılabın Felsefesi (Philosophy of the Revolution) by Halil Nimetullah Öztürk, a prominent thinker of the Republican period with positivis tand anti-Ottoman views. Mr. Halil Nimetullah, who came to the fore with his educator identity in the Republican period, supported the reforms carried out in this period. He even attracted attention with his radical ideas as well as his support for the revolution. As a republican intellectual, he did not hesitate to defend the principles and requirements of the republic. In his works, he generally emphasized the change in the transition period from the Ottoman Empire to the Republican drew attention to the importance of national culture. Mr.

*Kırıkkale Üniversitesi Tarih Bölümü, mmujdeci@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8262-2310

Halil Nimetullah, who worked as a civil servant, teacher and lecturer at Darülfünûn (University) and worked in fields such as logic, philosophy, history and language, was published in 1928, a very important work called the Philosophy of Revolution. This work, which was published in Istanbul in Ikdam Printing House, contains various articles of the author published in different magazines. *Inkilabin Felsefesi* (The Philosophy of the Revolution), in which the articles published in *Milli Mecmua*, *Vakit* newspaper, *Milliyet* newspaper and *Akşam* newspaper were published in 1927, is one of the works of great importance in understanding the change and transformation of the early Republican period. While discussing the meaning and essence of the Turkish Revolution in the work, evaluations were made on subjects such as national identity, national culture, modernization, secularism, Turkish language and Turkish society.

Keywords: Turkish Revolution, Republic, Halil Nimetullah Ozturk, Turkish Language, Turkish History

1. Halil Nimetullah Öztürk'ün Hayatı ve Görüşleri

1880 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Halil Nimetullah'ın (Öztürk) (Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, C.15, s.375) babası Hafız Mehmet Şükrü Bey, annesi de Fatma Sabiha Hanım'dır. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra Vefa Lisesi'ne devam etmiş ancak buradaki eğitimini yarıda bırakarak askerî kâtip yetiştirmek üzere eğitim veren Menşe-i Küttab-ı Askeriye'ye geçmiştir. Daha sonra Mekteb-i Hukuk'tan mezun olan Halil Nimetullah Bey, Maarif Nezareti tarafından edebiyat ve felsefe derslerini takip etmek üzere Paris'e gönderilmiştir. Farklı zamanlarda tekrar gittiği Paris'te Lille ve Sorbonne'da felsefe derslerini takip etmiştir. Buradan döndükten sonra Darülfünun'da ruhiyat ve ahlak muallim muavini olarak görev yapmıştır. Bir süre Vefa Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır. Bir ara Kabataş Lisesi'nde felsefe öğretmenliği yapan Halil Nimetullah Bey, 1928'de İlahiyat Fakültesi'nde vekâleten İslam Tarihi dersine girmiştir. Daha sonra da Edebiyat Fakültesi'nde Mantık dersi müderrisliği görevini yürütmüştür (Gencan, 1957, s.666).

1932'deki I. Türk Tarih Kongresi'ne İlahiyat Fakültesi İslam Dini Tarihi müderrisi olarak katılmıştır. 1933 Üniversite reformu ile Darülfünun'un kapatılmasının ardından önce Edirne'de daha sonra da İstanbul'da felsefe öğretmenliği yapmıştır. 1944'te emekli olan Halil Nimetullah Öztürk, dil alanında da çalışmalar yapmış, kurultaylara katılmıştır. Dil araştırma ve çalışmalarına destek vererek yabancı kelime ve kurullarla da mücadele etmiştir (Gencan, 1957, s.666).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde erken yaşlarından itibaren devletin farklı birimlerinde memurluk da yapan (Özerdim, 1959, s.498-499) Halil Nimetullah Bey, Cumhuriyet döneminde ise eğitimci kimliği ile öne çıkmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen inkılaplara taraftarlığının yanında daha radikal fikirleri ile de dikkati çekmiştir. Türklük, laiklik ve dil inkılabı konusunda hassasiyeti ile tanınmıştır. Polemiğe dayalı üslubuyla fikirlerine karşı eleştirileri hoşgörüle karşılayamamış ve sert bir şekilde karşılık vermiştir (Gencan, 1957, s.666-667). Cumhuriyet döneminin "radikal sekülerist" (Aslan, 1995, s.91) Osmanlı karşıtı bir aydın olarak bilinen Halil Nimetullah Öztürk, 29 Haziran 1957'de hayatını kaybetmiştir (Aslan, 2011, s.14)

Tipik bir Cumhuriyet aydını olarak Cumhuriyetin ilke ve gereklerini her mahfilde savunmuştur. I. Türk Tarih Kongresi'nde 6 Temmuz 1932 Çarşamba günkü toplantısında "Ferdî Varlık, İctimai Varlık" başlıklı konuşmasında Osmanlılık ve Türklükle ilgili karşılaştırma yaparak şu ifadeleri kullanmıştır: "*Osmanlılık devrinde kendi öz varlığımız, yad kaidelerin, yabancı örflerin sultanı altında ezilmiş milli varlık kaybolmuştu. Lisan, ahlak, ilim, hukuk gibi bütün müesseseler lâmilli bir hava içinde milli bünyeyi ezmekte, kemirmekte idi. Osmanlılıkta mesela dilimiz "Lisan-ı Osmanî" edebiyatımız İran, hukukumuz fıkah, ahlakımız Arap, ilmimiz skolastik, velhasıl bütün müesseselerimiz öz varlığını kaybetmiş kurun-ı vustâî bir manzara arz ederdi. Sahası milli varlık olduğu halde mahiyetindeki ulviyet bütün dünyayı hayrette bırakan Türk İnkılabı bu Osmanlılık karanlığını yırtarak yepyeni bir nur alemi olan Türklük dünyasını yaratmıştır. İşte ictimai varlığın bu 'kendine gelmesi, kendini bulması' iledir ki öz varlığımız meydana çıkmıştır.*"(Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Münakaşalar, 1932, s. 328)AugusteComte'un üç hal yerasından esinlenerek Osmanlı dönemini teolojik ve metafizik bir dönem olarak nitelerken Türklüğü "gerçek bir varlık" olarak ifade eden (Öztürk, 1946, s.9)Halil Nimetullah Öztürk, Büyük Türk Devrimi'nin İslamcılık ve ümmet devrini sona erdirdiği ve yerine millet devrine yani Türkçülüğe geçildiğini vurgulamıştır (Öztürk, 1947, s.10-12)

Ziya Gökalp'in "Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak" eseri ve düşüncesine karşı başlığını "Türkleşmek, Layıklaşmak, Çağdaşlaşmak" (Öztürk, 1953) koyduğu bir kitap yazmıştır. Basılmış son eseri olan bu kitabından başka kitaplar da kaleme almıştır. Cumhuriyet'in lâdiniliği ve halkçılığı (Öztürk, 1930, s. 30-31) üzerinde durduğu 1930'da basılan "Halkçılık ve Cumhuriyetçilik ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti" kitabı da önemli kitapları arasında sayılmaktadır. Eserleri arasında Felsefe Dersleri (Utku-Köroğlu, 2011),İnkılabın Felsefesi, Bugünkü Dilimiz, Dilde (Osmanlıca)dan (Türkçe)ye sayılabilir. Mantık ve felsefeyle ilgili bazı eserlere de katkıda bulunan Öztürk, çeşitli çevirilere de imza atmıştır. Bunların yanında Sırat-ı Müstakim, Ergene, Milli Mecmua, Hürses, Akın, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, Güneş, Türk dili, Türk Yurdu, İctihad, Yeni Türk Mecmuası ve Yücel gibi süreli yayınlarda da makaleleri yayınlanmıştır. Vakit ve Milliyet gibi gazetelerde az da olsa yazıları çıkan Halil Nimetullah Öztürk, Türk Tarih Kongresi ve Türk Dil Kurultaylarında da konuşmalar yapmıştır.

Eserlerinde genel olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yaşanan değişime değinmiş ve millî kültürün önemine dikkati çekmiştir. Halkçılık fikriyle birlikte Cumhuriyetçiliğin gerekliliği üzerinde dururken laikliğin de Türk devleti ve toplumu için vazgeçilemez olduğunu vurgulamıştır. Dil reformu, sadeleşme ve özleşmenin Türk milleti için elzem olduğuna dikkati çekmiştir. Meşrutiyet döneminden erken Cumhuriyet dönemine, tek parti yönetiminde Demokrat Parti dönemine kadar geniş bir zaman diliminde yaşamını sürdüren Öztürk, "millileşme" ve "çağdaşlaşma" görüşünü sürekli dile getirmiştir. Bu yönüyle de "Türk modernleşmesine laik ve anti-Osmanlıcılık çerçevesinde yön vermek isteyen bir düşünür" (Akca-Bakioğlu, 2008, s. 132) olarak tanınmıştır.

2. İnkılabın Felsefesi Üzerine

Devlet memurluğu, öğretmenlik ve Darülfünun müderrisliği yapan ve mantık, felsefe, tarih ve dil gibi alanlarda çalışmalar yapıp eserler ortaya koyan Halil Nimetullah Bey'in 1928 yılında İnkılabın Felsefesi adlı bir eseri neşredilmiştir. İkdam Matbaası'nda Arap harfleriyle

basılan eser, daha önce yayınlanmış makalelerinin toplanmış halidir. 1927 yılında Milli Mecmua dergisi, Milliyet, Vakit ve Akşam gazetelerinde çıkan makaleler bir arada kitap haline getirilmiştir. Kitabın büyük çoğunluğu Milli Mecmua'da yayınlanan makalelerden müteşekkildir. Makalelerin ilki 15 Şubat 1927'de "İnkılabın Felsefesi-1"* üst başlığı ve "Osmanlı Cemiyetinden Türk Cemiyetine Geçiş" alt başlığı ile yayınlanmıştır. Bu şekilde 10 yazılık bir makale serisi yayınlanmıştır. Milli Mecmua'daki son yazıda "İnkılabın Felsefesi" üst başlığı bulunmamakla birlikte 1 Kanunievvel 1927 tarihini taşımaktadır.

Eserde Vakit gazetesinde yayınlanan bir makalenin başlığı "İnkılap Terbiyesi" (Nimetullah, 1927, s. 3478) şeklindedir. Vakit gazetesinde yayınlanan diğer makale de "Cemiyet ve İman" (Nimetullah, 1927, s. 3550) başlığını taşımaktadır. Milliyet gazetesinde çıkan ve kitaba alınan makale ise "Milli Vahdet" (Nimetullah, 1927, s. 4) başlığı ile yayınlanmıştır. Eserdeki son makale de "Bir Ankete Cevap" (Nimetullah, 1927) başlığı ile Akşam gazetesinde yayınlanmıştır.

Halil Nimetullah Bey, Türk İnkılabı'nın "içtimai mahiyetine" ve "inkılap vazifelerine dair" düşündüklerini kaleme aldığı bu eserinin başlangıcına Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'u ziyareti münasebetiyle Darülfünun adına çıkan kitapta neşredilen "İnkılabın Rehberi Büyük Gazi" başlıklı makalesini koymuştur. Osmanlı cemiyet hayatından Türk cemiyet hayatına geçişte rehber olarak zikrettiği Gazi için "kahraman", "dahi" ve "milli iradenin şahsında tecelli ettiği büyük insan" ifadelerini kullanmıştır. Burada Gazi'ye merbutiyetin ve hürmetin onun gösterdiği yoldan gitmekle ve bu ağır ve şerefli inkılap yolunda yürümekle gösterilebileceğini vurgulamıştır (Nimetullah, 1928, s. 5-7).

"Osmanlı cemiyetinin zeval bulduğunu", bütün müesseselerin değişip yerine "Türk ruhundan fıskıran" yeni değerlerden müteşekkil yeni müesseselerin doğduğuna dikkati çeken Halil Nimetullah Bey, inkılabın eskinin yıkılması ve yeninin kurulması şeklinde iki safhası olduğunu belirtmiştir. Siyasî inkılapların devamlı olması için "*yeni kurulan cemiyetin metin esaslar üzerine yerleşmesi, sarsılmaz bir surette kökleşmesi için bu cemiyeti teşkil eden bütün müesseselerin de asrî görüşler, ilmî usullerle tetkik ve tettebbu edilerek bulunacak yeni kaidelere, yeni ölçülere göre milli harsın fertlere aşılması*" (Nimetullah, 1928, s. 9) gerekmektedir.

Toplumsal psikoloji ile fertlerin psikolojisiyle uyumlu olması lazım geldiğini vurgulayan Halil Nimetullah Bey, "Türk cemiyeti"ne kendini intibak ettiremeyip de hala eski "Osmanlı zihniyeti"nden kurtulamamış olanların ruhî haletleri sönük olacağı gibi cemiyet hayatının da izmihlale ve inhilale uğramasının kaçınılmaz olacağına dikkati çekmiştir. O'na göre Türk toplumunun varlığını teşkil eden millî harsıdır. Türk kültürü (harsı) yabancı kuralların etkisine maruz bırakıldığı takdirde cemiyetin içinde milli hayatın inkişaf ve tekâmülü kolay olmayacaktır. "Osmanlı zihniyetinin henüz sinsî sinsî yaşamakta olan çürük

*Milli Mecmua'da çıkan bu makalelerin künyeleri şu şekildedir: "İnkılabın Felsefesi – 1 Osmanlı Cemiyetinden Türk Cemiyetine Geçiş", C.7, S.80, 15 Şubat 1927, s. 1227-1228; "İnkılabın Felsefesi – 2 Her İnkılabın Kendine Göre Bir Hususiyeti Vardır", C.8, 1 Nisan 1927, s.1334-1335; "İnkılabın Felsefesi -3 Dil Müessesesi" C.8, S. 87, 1 Haziran 1927, s. 1398-1399; "İnkılabın Felsefesi – 4 Ahlak Müessesesi", C.8, S. 88, 15 Haziran 1927, s.1413; "İnkılabın Felsefesi – 5 Hukuk Müessesesi", C.8, S. 89, 1 Temmuz 1927, s. 1430; "İnkılabın felsefesi – 6 İktisat Müessesesi", C.8, S.90, 15 Temmuz 1927, s. 1447; "İnkılabın Felsefesi – 7 Bedii Müessesesi", C. 8, S.91, 1 Ağustos 1927, s. 1462-1463; "İnkılabın Felsefesi – 8 Din Müessesesi", C.8, S.92, 15 Ağustos 1927, s.1478-1479; "İnkılabın Felsefesi – 9 Türk İnkılabının Mahiyeti", C.8, S. 93, 1 Eylül 1927, s. 1494-1495; "Türk İnkılabının Şümülü", C.9, S.99, 1 Kanunievvel 1927, s. 1590-1591"

ve köhne bağlarından” Türk kültürü tam olarak kurtarılmalıdır. Bugünkü nesle düşen en büyük, en millî borç da bunu gerçekleştirmeye çalışmaktır(Nimetullah, 1928, s. 10-11).

İnkılap “büyük içtimaî hareketler içtimaî varlıktaki eski çürümü, yıpranmış ananeleri atarak, içtimaî hayatı tanzim edecek olan yeni ananeleri, yeni kaideleri ortaya koyma sürecindeki maşerî hamleler ve yaratıcı tekâmüller”dir. Farklı ülkelerde gerçekleşen inkılapların bu yönüyle müşterek yanları olduğu gibi farklı hususiyetleri de söz konusudur. “Mesela on yedinci asırdaki İngiliz İnkılabı mutlakıyet istibdadına karşı olduğu gibi Fransız İnkılabı da en ziyade zadeğân ve kilisenin tasallutuna karşı vuku bulmuştur.” Türk İnkılabı’nın hedefi ise “millî varlığı bulmaktır.” Bu yönüyle “*Türk İnkılabı Türk milletinin sinesinde yetiştirdiği büyük Gazi gibi bir dâhinin rehberliği ile siyasî safhadaki inkılabı tam bir muvaffakiyetle bitirmiş, bir hayatı kendine esir-i millî olmayan müesseseleri bertaraf ederek içtimaî varlığı hürriyetine kavuşturmuş, şimdi içtimaî safhasını ikmale koyulmuştur.*” Kısaca “içtimaî inkılap Osmanlılığı atmak Türklüğü bulmaktır”(Nimetullah, 1928, s. 13-14). Halil Nimetullah Bey, inkılabın klasik tarifine katılmakla birlikte bu ifadeleriyle Türk İnkılabı’nın zihniyet değişimi ve zihinlerdeki dönüşümündeki yerine vurgu yapmaktadır. O’na göre inkılabımız bir zihniyet inkılabıdır.

Atatürk’ün “*Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine milletin en yüksek medeni icablara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır*”(Afetinan, 1984, s. 260) şeklindeki inkılap tanımıyla benzer düşünceleri ifade eden Halil Nimetullah Bey, Türk İnkılabı’nın önemli bir kısmını da dil çalışmalarının teşkil ettiğini belirterek “lisanın sadeliği”ni(Nimetullah, 1928, s. 18)her mahfilde dile getirmiştir. Birinci Türk Tarih Kongresi’ndeki konuşmasında lisan konusuna değinmiş, ölümüne kadar da bütün dil kurultaylarına katılarak dilde özleşmeciliği savunmuştur (Arslan, 2009, s.202).

Ahlak konusunu da kitabında ayrı bir başlıkta ele alan Halil Nimetullah Bey, tarihe bakıldığında Türk toplumunun “ahlak ve fazilet sahasında diğer milletlerden daha yüksek olduğu” vurgusunu yaparak Osmanlı cemiyetindeki ahlakın “yabancı unsurlarla memzuc bir halde” bulunduğundan “millî varlığın ferdî vicdanlara telkin edeceği milliyet ateşinden alması lazım gelen kuvvetten mahrum” olduğuna dikkati çekmiştir(Nimetullah, 1928, s. 20-21). Eserlerinde millî kültüre vurgu yapan yazar, millî ahlakın kaynağını da Türk tarihinin derinliklerinden örneklerle izah etmiştir.

“*Türk ahlakı esasen halkçı ve kadıncıdır. Eski Türk hayatında “il”inhakim olması, Türk ruhunun esasen halkçı olduğunu gösterir. Halkçı olan hasletlerden biri de harpçi değil, sulhçu olmaktadır. Eski Türklerde devletin en basit şekli “il” adını alırdı. Divan-ı Lügat’e göre “il” sulh manasındadır*”(Nimetullah, 1928, s. 25). Tarihten Türk ahlakı ile ilgili ilke ve yaklaşımları ortaya koyan Halil Nimetullah Bey, ahlakta inkılabın Türk ruhunda daima yaşamakta olan kaideleri bulup çıkarıp yaşatmakla mümkün olacağını belirtmiştir.

Türk İnkılabı’nın temel esaslarından biri de Türk hukuku ve Türk iktisadıdır. Bunların milliliği(Nimetullah, 1928, s. 32, 36-37)de toplumun ilerlemesi ve çağdaşlaşmasının gerekleri arasındadır. Benzer şekilde İnkılabın Felsefesi kitabında güzel sanatlar alanında da “Türk bediiyatının Türk millî zevkini göstermesi”(Nimetullah, 1928, s. 42) gerektiği vurgulanmaktadır. Bediiyatta inkılap, kaynağını millî varlıktan almasıyla mümkün olacaktır. Halil Nimetullah Bey kitabında “din müessesesi”ni de ele alarak Müslümanlığın Osmanlı

döneminde haiz olduğu asrî kıymetleri gösterir tarzda vicdanlarda asıl saffet ve ulviyetle yaşanmadığına dikkati çekmiştir. “*Türkler Müslümanlığı kabul ettikten sonra hakiki, halis samimi Müslüman olmuşlar ve ondan sonra da hiçbir vakit Müslümanlıktan ayrılmamışlardır. Hatta Müslümanlık ilk asırlardan sonra en feyyaz devrelerini Türklükte bulunduğu gibi Türklük de en kutsi en ulvi hayatı Müslümanlıkta yaşamıştır.*” Bununla birlikte Müslümanlıkta dinin resmî bir müessesesi olmadığı ve Müslümanlığın ilk saffetine dönüştürülerek hurafelerden temizlenmesi gerektiği bilinmektedir. Bu şekilde Müslümanlığın “fitrî bir din” olarak başka hiçbir din ile kıyas edilemez surette “asrî bir din” olduğu gösterilmek suretiyle “dinde inkılap” gerçekleştirilmelidir. Burada da görev genç Müslüman âlimlerde olacaktır (Nimetullah, 1928, s. 48-51).

Türk İnkılabı’nı farklı yönleri ile ele aldığı eserinde Halil Nimetullah Bey, “Osmanlılık” diye nitelediği varlığın muasır medeniyete aykırı olduğunu ispatlamaya çalışarak “Türk ruhu”nun halkçı-demokrat olarak “Osmanlılık” ile itilaf edemeyeceğini dile getirmiştir. Tabii olarak “*Osmanlılık, gerek hükümet müessesesi gerek içtimai hayat itibarıyla Türk ruhuyla taban tabana zıt olarak milletin üzerine çökmüş bir kâbus gibi asırlarca millî varlığı ezmiş, temeddün ve terakki yolundan alıkoymuştur.*” Zaten Türk İnkılabı, siyasî sahada devlete tamamen çağdaş bir mahiyet kazandırmıştır. Osmanlı döneminde devletin dinî hükümdarlık şeklinde olduğu, hâlbuki devletin lâdinî bir kurum olduğu bilinmektedir. Dünyevî ve siyasî olan bir kurumun din ile alakası olmadığı da kabul edilmektedir. Esasen “*Müslümanlık da hükümeti tamamen dünyevî bir mahiyette telakki etmiştir. Hz. Peygamber hükümet işinde dini hiçbir emir ve işarette bulunmayarak kendilerinden sonraki hükümet işini tamamıyla cemiyete, halkın meşveretine bırakmışlar ve bu suretle hükümet işinin halkın reyine muhavvel bir dünya işi olduğunu tasrih etmişlerdir.*” Buna karşın dinî nüfuzundan istifade ederek halk üzerindeki hakimiyetlerini devam ettirebilmek için padişahlar kendilerinin “Zıllullah” olduğunu ilan etmiş ve dinî hükümdarlık saltanatı sürmüşlerdir. Bu durumun ne millî ne de asrî olmayan saltanatın yanında bir de hilafet denilen müessese ile “istibdatın en kuvvetli amilinin” oluşmasında etkili olduğunu vurgulayan Halil Nimetullah Bey, artık medeniyet âleminde hükümetin en son şeklinin “lâdinî cumhuriyet” olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden de Türk İnkılabı halifeliği kaldırmakla “Türklüğe olduğu kadar Müslümanlığa da hizmet etmiştir” (Nimetullah, 1928, s. 52-54).

Halil Nimetullah Bey’e göre devlet kendi siyasî kuvvetini kullanmak ve milletin üzerinde hükmünü icra etmek için yine yalnızca millettten aldığı kuvveti kullanırken hiçbir tesir ve nüfuz altında bulunmamaktadır. Bu yönüyle de “devlet müessesesinde dinî hiçbir sulta, hiçbir velayet yoktur; devlet tamamen lâdinîdir.” (Nimetullah, 1928, s. 55-56) İnkılabın ruhunda var olan laiklik uygulaması bu bakımdan çağdaş bir devlet düzeninin oluşturulmasını sağlamıştır. Ayrıca Türk İnkılabı mazlum doğu milletleri için canlı bir örnek ve rehber olmuştur.

Millî kültür üzerinde hassasiyetle duran Halil Nimetullah Bey, “milli harsı vücuda getirecek amillerin en başında dil bulunur” (Nimetullah, 1928, s. 63) diyerek dil çalışmalarının önemini vurgulamıştır. Kendisi yabancı etkilerden uzak öz Türk dilinin geliştirilmesine katkı vermiştir. “Lisan-ı Osmanî”den “Türk Dili”ne geçişi zaruri ve millî bir vazife olarak görmüştür.

Kitapta “inkılap terbiyesi”nden de bahsedilerek “fertlerde sırf millî varlığın bütün heyecanı ile yaşamasını ‘Osmanlı zihniyeti’nin tamamıyla zeval bularak yalnızca ‘Türk

zihniyeti'nin içtimaî hayatın bütün tezahürlerinde hâkim olmasının" beklendiği belirtilmiştir. İnkılabın bu kısmında da millî yönüne değinilmiş ve terbiyenin "fertlerde yalnız milliyet duygusu ile hareket edecek bir 'vicdan' yaratacağı"na dikkat çekilmiştir. Kısaca inkılabın millî harsa dayalı ahlaklı ve vicdanlı nesiller yetiştireceği vurgulanmıştır(Nimetullah, 1928, s. 76-77). Kitapta "Cemiyet ve İman" başlıklı makalede de benzer şekilde şu ifadeler dikkati çekmiştir: "*Bugünkü cemiyet hayatımızda ferdî vicdanlara bu içtimai imanı aşılacak olan içtimai müesseselerimizi ilmî usuller üzerinde yürüyerek millileştirmeye, milli harsımızı muasır medeniyette haiz olduğu mevkie çıkarmak suretiyle fert ile cemiyet arasında sarsılmaz bir "birlik" vücuda getirmeye doğru çalışmaya başlamak bugünün münevver zümresine düşen en mübrem vazifelerdendir.*"(Nimetullah, 1928, s. 85)

Eserinde sürekli olarak birlik ve beraberliğe dikkat çeken HaliliNimetullah Bey, millî kültürün ehemmiyetine vurgu yaparak dilde ve örfte birliğin cemiyet hayatındaki "millî vahdet" için vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir(Nimetullah, 1928, s. 86-90). 1927'de Latin Alfabesinin kabul edilip edilmemesiyle ilgili açılan bir anket için hazırladığı yazısında hazırlıklar tamamlanmadan ve ilmî bir şekilde konu ele alınmadan harf değişikliğinin akamete uğrayacağını belirtmiştir. İnkılabın Felsefesi adlı kitabına aldığı ve Harf İnkılabı'ndan bir yıl önce yayınlanan bu yazısında özellikle de imla konusunda özel bir çalışmanın yapılması gerektiğine dikkati çekerek alfabe değişikliğine şimdilik lüzum görmemiştir(Nimetullah, 1928, s. 91-93).

3. Sonuç

Cumhuriyet döneminde az bilinen bir düşünür olan Halil Nimetullah Öztürk, bu eserinde konuları ele alış tarzı ve yaklaşımıyla felsefeci ve gözlemci yönünün yanı sıra ilmî bakış ve metodu hakkında da fikir vermektedir. İnkılabın Felsefesi adlı eserinde Türk İnkılabı'nın amacını millî varlığı boğan Osmanlılığı atarak, Türklüğü bulmak olarak açıklayan Halil Nimetullah Öztürk, Türk İnkılabı'nı Osmanlılıktan Türklüğe geçiş olarak nitelendirmiştir.Tabii olarak toplumsal hayatta da "Osmanlı hayatı"ndan "Türk hayatı"na geçiş yapan bir cemiyet tasavvuruna vurgu yapmıştır. Türk tarihine, kültürüne ve milliliğe özel bir ehemmiyet atfetmiştir. "*Her hamlesi tarihte başka bir devir yaratan Türk, asrımız tarihinde de hiçbir milletin yapamadığı inkılabı vücuda getirmekle yine o eski rehberliğini meydana koymuş oluyordu*" sözüyle genç Cumhuriyetin ilke ve yaklaşımlarıyla uyumlu bir duruş sergilemiştir.

Osmanlı karşıtlığı ve Türk kimliğini oluşturan unsurlara olan bağlılığıyla öne çıkan Halil Nimetullah Öztürk, millî kültürün esasını Türk ruhunun teşkil ettiğini dile getirmiştir. Henüz inkılapların tamamının gerçekleştirilmediği ve devrimlerin kabulleniş sürecinin yaşandığı bir dönemde fikirleriyle ilerici bir duruş sergilemiştir.İnkılabın Felsefesi adlı eserinde kaleme aldığı makalelerinde de bu durumu görmek mümkündür. Millî kültür ve Türk kimliğine hususi ehemmiyet gösteren Öztürk, çağdaşlık ve laiklik savunuculuğuyla yeni rejimin taraftarı olduğunu göstermiştir. "Lâdinî Cumhuriyet" kavramıyla genç Cumhuriyetin yeni kimliğine dikkati çekerken "Osmanlılığın" sona erdiğini sürekli olarak dile getirmiştir.

4. Kaynakça

- A.AFETİNAN, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, 1984
- AKCA Ümit - BAKİOĞLU, Akın “Türk Modernleşmesinde Bir Yönelim: Halil Nimetullah Öztürk”, **Arayışlar**, Yıl.10, S.20, 2008
- ASLAN, Cumhur, “Halil Nimetullah Öztürk”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Kemalizm**, (Ed.Tanıl Bora-Murat Gültekingil), C.2, İstanbul, 2009
- ASLAN, Cumhur, “Pozitivist, Sekülerist ve Anti-Osmanlı Bir Düşünür: Halil Nimetullah Öztürk”, **Dârülfünûn’da Felsefe Dersleri**, (Yay.Haz. Ali Utku-Uğur Köroğlu), Konya, 2011
- ASLAN, Cumhur, **Halil Nimetullah Öztürk’te Millileşme ve Çağdaşlaşma Kavramları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1995
- Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Münakaşalar**, İstanbul, 1932
- GENCAN, Tahir Nejat, “Öztürk’ün Ardından”, **Türk Dili**, C.VI, S.72, 1957
- Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi**, “Öztürk Halil Nimetullah” Maddesi, C.15
- NİMETULLAH, Halil, “Bir Ankete Cevap”, **Akşam**, 10 Nisan 1927, S.3052
- NİMETULLAH, Halil, “Cemiyet ve İman”, **Vakit**, 24 Teşrinisani 1927, S. 3550
- NİMETULLAH, Halil, “İnkılabın Felsefesi – 1 Osmanlı Cemiyetinden Türk Cemiyetine Geçiş”, **Milli Mecmua**, C.7, S.80, 15 Şubat 1927
- Nimetullah, Halil, “İnkılabın Felsefesi – 2 Her İnkılabın Kendine Göre Bir Hususiyeti Vardır”, **Milli Mecmua**, C.8, 1 Nisan 1927
- NİMETULLAH, Halil, “İnkılabın Felsefesi – 4 Ahlak Müessesesi”, **Milli Mecmua**, C.8, S. 88, 15 Haziran 1927
- NİMETULLAH, Halil, “İnkılabın Felsefesi – 5 Hukuk Müessesesi”, **Milli Mecmua**, C.8, S. 89, 1 Temmuz 1927
- NİMETULLAH, Halil, “İnkılabın felsefesi – 6 İktisat Müessesesi”, **Milli Mecmua**, C.8, S.90, 15 Temmuz 1927
- NİMETULLAH, Halil, “İnkılabın Felsefesi – 7 Bedii Müessesesi”, **Milli Mecmua**, C. 8, S.91, 1 Ağustos 1927
- NİMETULLAH, Halil, “İnkılabın Felsefesi – 8 Din Müessesesi”, **Milli Mecmua**, C.8, S.92, 15 Ağustos 1927
- NİMETULLAH, Halil, “İnkılabın Felsefesi – 9 Türk İnkılabının Mahiyeti”, **Milli Mecmua**, C.8, S. 93, 1 Eylül 1927
- NİMETULLAH, Halil, “İnkılabın Felsefesi –3 Dil Müessesesi” **Milli Mecmua**, C.8, S. 87, 1 Haziran 1927
- NİMETULLAH, Halil, “İnkılap Terbiyesi”, **Vakit**, 11 Eylül 1927, S. 3478
- NİMETULLAH, Halil, “Milli Vahdet”, **Milliyet**, 1 Haziran 1927, S.468
- NİMETULLAH, Halil, “Türk İnkılabının Şümülü”, **Milli Mecmua**, C.9, S.99, 1 Kanunievvel 1927
- NİMETULLAH, Halil, **Dârülfünûn’da Felsefe Dersleri**, (Yay.Haz. Ali Utku-Uğur Köroğlu), Konya, 2011
- NİMETULLAH, Halil, **İnkılabın Felsefesi**, İstanbul, İkdam Matbaası, 1928
- ÖZERDİM, Sami Nabi, “Prof. Halil Nimetullah Öztürk’ün Hayatı ve Eserleri”, **Türk Dili**, C.VIII, S.93, 1959
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah, “Kara Kuvvete Karşı”, **Ergene**, C.1, S.5, Eylül 1947
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah, “Türklüğünü Bil” **Ergene**, C.1, S.2-3, Ağustos 1946
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah, **Halkçılık ve Cumhuriyetçilik ve Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti**, İstanbul, 1930
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah, **Türkleşmek Lâyıklaşmak Çağdaşlaşmak**, İstanbul, 1953